

Sandoiken på 1870—1880-talen

Några anteckningar ur minnet av

Sigrid Göransson

1948

Hälsa anteckningar ur minnet.
Pandrifven på 1870-1880-talen
Sigrid Göransson
1948

SIGRID GÖRANSSON

Hälsa

SANDVIKEN

NÅGRA ANTECKNINGAR UR MINNET FRÅN SANDVIKEN

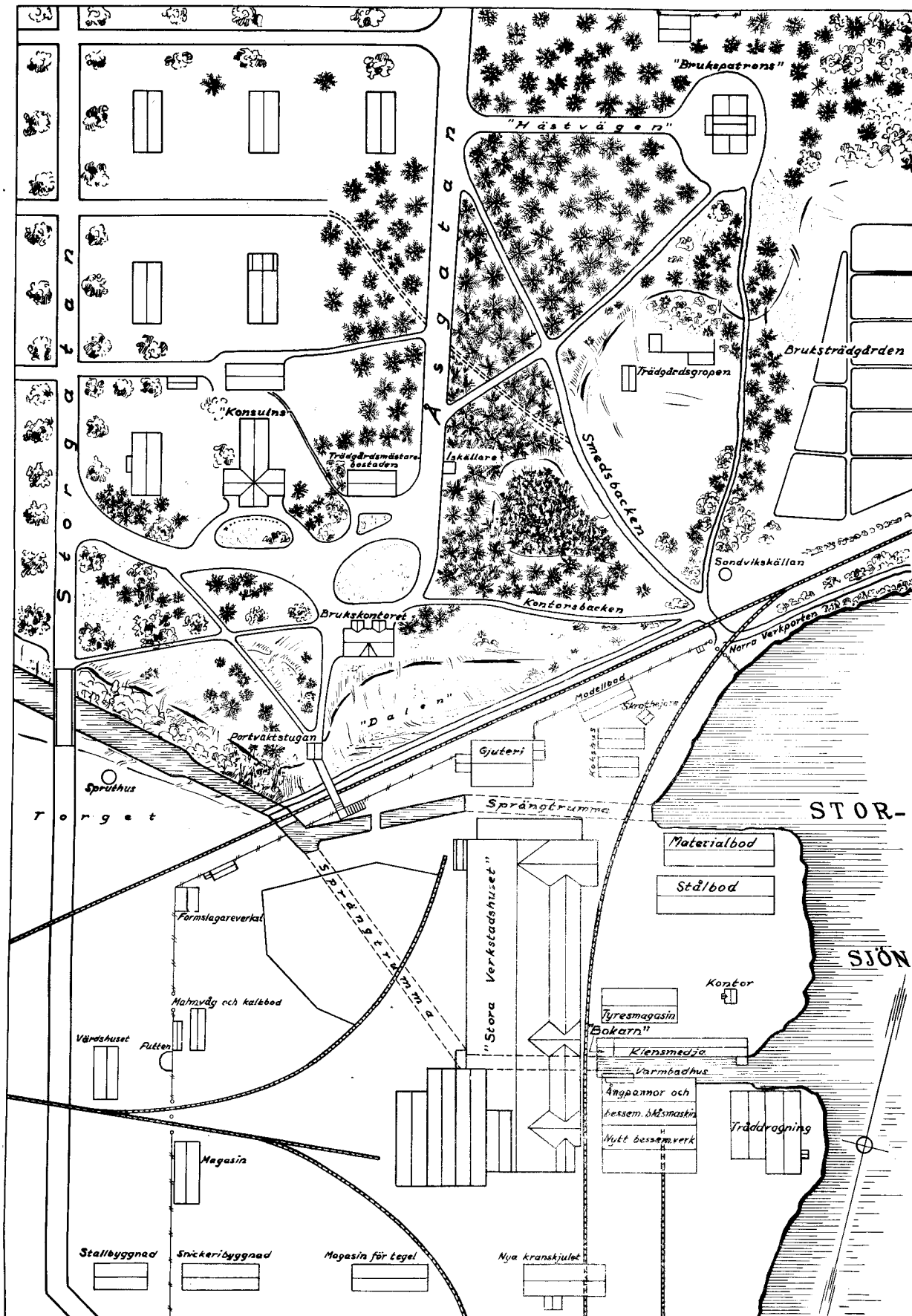
1870-80-TALEN

TOPOGRAFI OCH NÅGRA GLIMTAR UR FOLKLIVET

Då jag så många gånger blivit uppmanad att teckna ned minnen från gamla Sandviken, gör jag härmed ett försök att som en början beskriva min barndoms närmaste lilla "geografi".

Då mina föräldrar gifte sig 1871, byggdes en disponentbostad åt dem i "skogen" cirka tvåhundra meter nordost om dåvarande brukskontoret, som förut varit banvaktstuga men nu är avlönings- och intressekontor. Den nya bostaden låg öster om Konsulgården och kallas nu Bruksgården. Åsgatan var då bebyggd på västra sidan med fyra hus. Från kontoret till vår bostad ledde en gångväg och från Åsgatan en körväg, vilken vi barn kallade "Hästvägen". På vägen till kontoret passerade man på högra sidan trädgårdsmästarens bostad och på den vänstra en konsuln och trädgårdsmästaren tillhörande isbod. Trädgårdsmästaregården, numera Åsgatan nr 1, låg på andra leden, mitt emot kontoret, och mellan dem en gårdsplan med tallar på grusbacken. Från denna plan gick en körväg västerut till Storgatan och nedför backen österut till norra verkstadsporten. Platsen omkring var bevuxen med stora, härliga furor och så några små, nyplanterade lövträd. Min far hade särskilt intresse för att plantera. Han brukade visa på några björkar, som han satt vid gångvägen ned till Storgatsbron (nu förbi Hammaren). Jag minns en midsommarafton, då han stod och förstärkte stödet omkring den översta björken, just då vi skulle till att dansa kring majstången, som var rest på planen mitt framför "Konsulns". Vid samma tillfälle kommer jag ihåg, att jag skurit mig i fingret och att far tog mig med upp till kontoret och letade reda på en bit häftplåster i kassörens medicinskåp. Ett sådant skåp fanns ju där liksom på alla brukskontor i landet. Området omkring "konsulns", "brukspatrons" och kontoret var i min barndom likt alla andra tallbackar med lingon, blåbärsris och mossbelupna stenar osv. Från Åsgatan gick en gångväg längs "Trädgårdsgropen" ned till norra verkstadsporten; den kallades "Smedsbacken". I korsningen mellan denna väg och den som ledde från kontoret till "brukspatrons" stod en soffa, där min farmor, konsulinnan, gärna satt och såg över sjön. Hon och flera med henne tyckte det var en "vacker utsikt" just där. Nere vid stranden lågo våra roddbåtar, konsulns och vår, täckta av presenningar, för att inte de badande pojkar skulle smutsa ned tofterna. Där var en fin sandstrand, innan den blev förorenad av härdningsolja från det nya trädtrageriet och paragonverken i början av 1880-talet. Men i denna vik, som sedan gammalt kallades "Sandviken", flöt ett dike ut med mycket järnhaltigt vatten. Flera voro de källådror, som åsen lämnade ifrån sig, en av dem

Konsulgården,
Bruksgården,
Gamla kontoret

Skiss över trakten omkring "Konsulns", "Brukspatronens" och Kontoret. Skala ca 1:2000.

"Konsulns" 1876-1877.

Från vänster: ingenjör Albert Göransson, Betty Sebardt, brukspatron A H Göransson, Elisabeth Göransson (senare gift Magnuson), Elisabeth Sebardt och konsulinna Betty Göransson.

bärande prima källvatten, den s.k. "Sandvikskällan", och andra med "järnvat-
 ten". Vatten sipprade litet varstans längs åsens östsida ned i kärren. Ända Vatten-
hämtning
 långt fram i tiden hämtades dricksvatten från denna verkligt fina källa
 strax norr om järnvägen nära verkstadsporten. Dit kommo verkspojkar med si-
 na kopparämbor upphängda på en stång med ett litet hjul i framändan, vilket
 stödde mot marken. På en tvärså hängde två ämbor, som fyllides vid pumpen
 och transporterades runt inom verket till de törstande smederna. Jag antar,
 att pojkarna under heta sommarkvarnar hade fullt upp med arbete från morgon
 till kväll. I vårt hushåll och i hemmen på Åsgatan och Storgatan var det
 kvinnorna, som i allmänhet hämtade sitt dricksvatten där i kopparflaskor med
 pip. Vi småbarn följde med "jungfrurna" ibland ned till källan och "höll" i
 krukorna. Övrigt vatten till hushållen hämtades från kanalen, på sommaren i
 tunnor och på vintern i en stor lår på medar, dragen av en häst, som kördes
 av "Vatt-Eriksson", en mycket viktig personlighet. Han hjälpte våra jungfrur
 att bära in vattnet i köket (i källarvåningen i Bruksgården) och att bära Renhållning
 upp allt slasket till det högre liggande "brygghuset", där det slogs ut i en
 slasklår utan botten; det våta försvann i grusåsen, och det fasta avfallet
 kördes sedan bort tillsammans med allt annat från höns- och grishus samt
 från avträdena. Råttorna och flugorna voro naturligtvis legio. Ja, detta var
 en liten beskrivning på hur det var ordnat med renhållningen till och med
 hos "brukspatrons". Vi fingo sedan på mors trägna begäran ett slaskavlopp i
 köket och ett i tamburen, men vi fingo intet vatten, förrän hela bruket på

1890-talet försågs med vattenkastare, som voro placerade vid gatorna. Vatt-
net pumpades nu ut i nätet från i verket och nedanför åsen befintliga borrhål.

Jag återkommer nu till den lokala geografin omkring kontoret och "Dalen" mitt hem, en trakt, som de sista åren blivit helt förändrad, särskilt sedan järnvägen 1942 flyttades några hundra meter norrut (efter att ha varit dragen söder om den s.k. "Bergängstjärn"), och en ny bro byggdes över ån norr om Ingalund. Omedelbart söder om det gamla brukskontoret fanns ett sandtag med skarpa slänter, där järnvägen skar åsen, den s.k. "Dalen". Man kunde ej komma dit utan att hasa sig ned eller gå på en landgång med fotsteg. Därnere växte några planterade popplar och björkar, och slänterna voro gräsbesådda. Denna lilla idyll begagnades av konsulns familj till kaffeplats vackra söndagseftermiddagar. Där voro bänkar och bord, så det var bara att bära ned grejorna och duka upp kaffet. Vi barn tyckte, att det var en underbar plats, i synnerhet då det s.k. "fytratåget" passerade alldeles förbi oss. Just där var staketet rutigt och gjort av små tallgrenar. På västra brinken låg portvaktstugan, och den höga bron över järnvägen ned i verket gick ut därifrån. I den östra brinken voro fotogen- och oljeupplagen ingrävda. Det luktade fotogen och gasolja i portvaktstugan, där alla lampor fylldes och där arbetarna hämtade sina brev. Vi tyckte, att det även luktade illa vid fotogenkällaren. Portvaktstugan var även ett primitivt postkontor. När man kom in dit,

"Brukspatrons" 1885

Från vänster: Fru Tigerström och hennes syster fru Carolina Sebardt, konsul G F Göransson, Emmy Göransson (senare gift Johansson), Ellen Göransson (senare gift Bratt), brukspatron A Henrik Göransson, Carin Göransson (senare gift Olin), fru Emma Göransson, Karl Fredrik Göransson, i barnvagnen Greta Göransson (senare gift Koraen). På verandan Sigrid Göransson.

Trädgårdsmästarebostaden.

hade man till höger en plåtbeslagen disk, där lamporna fylldes och lämnades ut. På disken fanns även en svart tavla med ett ståltrådsnät liksom på vänstra väggen, där breven till arbetarna voro instuckna och togos vidare ut av vederbörande eller tummades och synades av kamraterna, som voro intresserade, särskilt av amerikabreven.

På 1880-talet drogs en väg norr om järnvägen från "torget" över kanalen till norra verkstadsporten, varvid "Dalens" idyll försvann. Vägen till Stensmo flyttades i början av år 1900 från södra till norra sidan av gamla järnvägsspåret. I f. d. "Dalens" byggdes något efter sekelskiftet en kägelbana. Även den är nu ett minne blott.

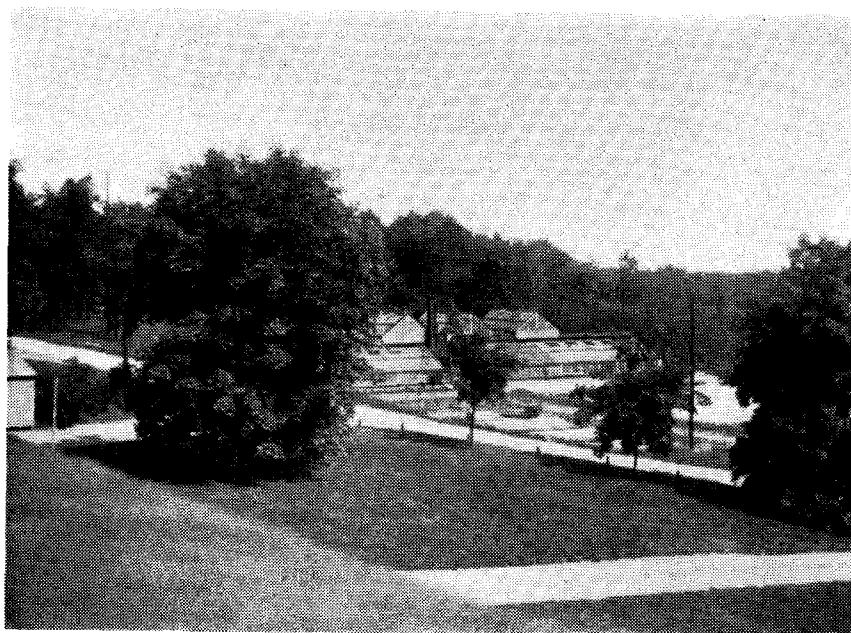
Ännu ett grustag fanns, sedan järnvägen byggdes, den s. k. "Trädgårdsgropen" direkt norr om verkstadsporten och järnvägsspåret. Detta är nu helt igenfyllt och ersatt av en lång, bred grässlänt öster om det stora brukskontoret, i norr begränsad av en "åsnestig" med bänkar framför en lång, bred blomsterrabatt. Men förr i världen var "Trädgårdsgropen" en viktig plats. Där låg bolagets orangeri och drivbänkar, väl skyddade mot alla vindar utom de sydliga. Det var hela samhällets handelsträdgård, där trädgårdsmästare Hanson, som medföljt konsuln från Högbo, regerade "med bestämd men mild hand" och en god portion humor. Till hans domän hörde även stora bruks-trädgården. Och nu kommer jag fram till terrängen nedanför "brukspatrons". Innan jag lämnar "Trädgårdsgropen", bör det sägas något om stigen ned från Åsgatan, den s. k. "Smedsbacken". Den var i min barndom samhällets kanske mest trafikerade väg. De arbetare, som bodde på Åsgatan och de norra delarna av gamla bruket eller på "Yttre", togo gärna denna väg, om de nu ej hade

"Trädgårdsgropen"

"Smedsbacken"

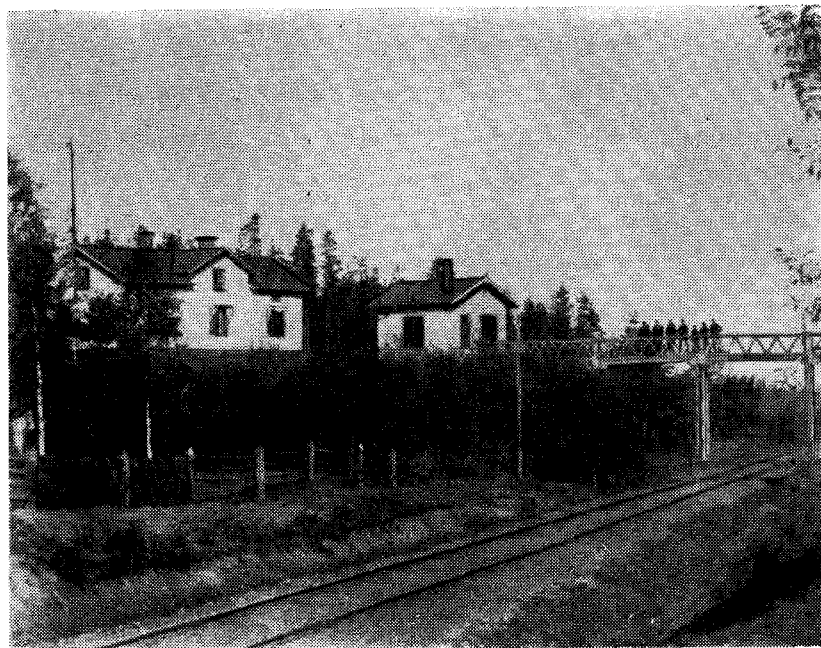
något särskilt ärende till vaktstugan att hämta posten eller dylikt. Där åkte även samhällets alla ungar kälke. Snön var visserligen svart av smedernas träskor - men backen ofta härligt hal, brant som den var. Vi åkte på Kalkåkning långa, hopbundna kälkar en 8-10 ungar rakt över järnvägsspåret. Jag förstår ej än i denna dag, hur våra föräldrar kunde tillåta detta. Om det visserligen ej gingo så många tåg på den tiden, så gingo dock lokomotiven och växlade. Där nedanför var ju huvudspåret in till verket. Sikten var dålig, men vakten vid stora portarna stod visserligen och hojtade åt oss, då tåg kom. Till höger låg fotogenkällaren och till vänster vattenkällan med sina sälgar och pilar. Skulle man klara ett tåg, var det ingen annan råd än att styra mot grindstolpen eller att hamna i det stora, röda, djupa järnvägsdiket, som just försvann där genom en stensatt kulvert in under järnvägen. Det fanns även en annan kalkbacke från åsen, "Kontorsbacken", ned mot järnvägsövergången. Dess direkta ändpunkt var diket, där ej få ungdomar särskilt under mörka kalkåkningskvällar hamnade i stället för att med en hastig sväng med de långa kälkarna taga sig över järnvägen. Där fordrades större skicklighet att styra, ehuru den ej var så brant. Den andra backen däremot var bättre och roligare.

Om vi så övergå till trakten av mitt hem, fanns även där en kalkbacke. Den gick direkt ned i trädgården från terrassen men användes ej, förrän vi blivit vuxna. Där var ingen trafik, utan vägen plogades upp en smula, då vi skulle ha "kalkparti" en vacker månskenskväll eller då vi lyst upp backen med marschaller (sågspån och tjära i plåtburkar). Sedan fingo vi ta oss en "sväng" med grovskor och dito kläder i vår tambur. Det var några av de yngre tjänstemännen och våra flickbekanta, som inbjödos till kalkåkning med kaffedrickning efteråt. Om det var riktig isgata på Åsgatan, dugde även den att åka på samt även "Prästbacken" (numera Barrsätragatan). Kalkåkningen var nämligen ungdomens enda utomhusnöje vintertid. På

Trädgårdsgropen.

Brukskontoret och portvaktstugan.

den tiden fanns det inga biografer eller andra offentliga nöjen. Skidåkning och skridskoåkning förekom mycket sparsamt. Vi försökte visserligen ibland att skotta ren en fläck på isen, men så blev det yrväder, som förstörde banan. Vi tröttnade då snart. En och annan gång blevo vi bjudna på slädparti.

Stod man på terrassen sommartid utanför den nuvarande Bruksgården Omnejden och såg österut samt kastade en blick söderut, vad såg man då omkring år 1878? Inte någon av alla de verkstäder, transformatorbyggnader, vägar och järnvägar, som man nu ser. Hela trakten var ett med småskog eller buskar bevuxet träsk, där man ej kunde gå utan att sjunka ned över skoskaften i sumpvattnet mellan tuvorna. I sydost såg man sjön och Stensmolandet bortom järnvägen. På stranden låg det gamla tegel bruket och ovanför detta tegel slagarens bostad, den s.k. "Sturehov" (tegel slagaren hette nämligen Sturefelt). På Stensmo bodde jägmästare Bergsten med familj. Vi och deras barn kunde nästan stå och ropa åt varandra på var sin båt brygga tvärs över viken. Längst in nedanför "Sturehov" var ett lertag utgrävt. Det var en ganska djup liten vik, skyddad för Storsjöns vågor. Den kallades "Lergropen" eller "Ankdammen". Där blev på senare tid hamn för samhällets motor-, segel- och roddbåtar. Stod man vid de små båthusen och såg mot nordväst, såg man den gamla kyrkan med dess torn sticka upp över åsens talltoppar. Jägmästarens ankor trivdes i dammen och hade det gott trots båtarna. Nu är denna lagun även igenfylld och överbyggd med ett stort rörmagasin. F.n. håller hela åsen bakom Stensmo gård på att schaktas bort för att ge plats åt nya verkstäder, som byggas fram mot Tjärnen och Jädraån. Sanatoriet och flera villor ha rivits och flyttats till västra sidan av sjön. Tack vare att Sandvikens bruk delvis är byggt på grusåsen, kan det genom schaktning skapas mark för byggnadsändamål, där det förut varit mossmark eller sjö. Med de moderna grävskopornas hjälp lyftes åsen med sten och grus ut i kärren utan större svårigheter.

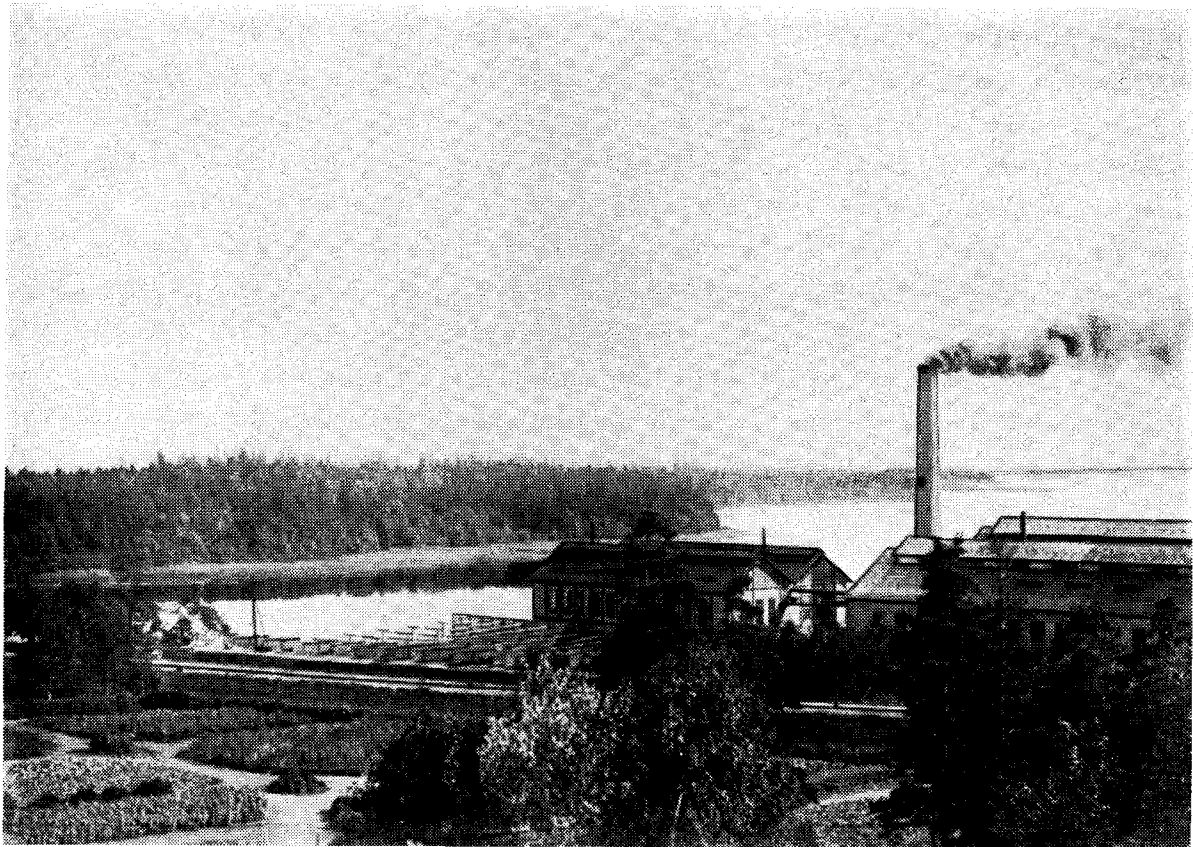
Då man i min barndom stod på vår veranda, dvs. Bruksgårdens, och såg "neröver", såg man närmast en grön slänt, som var planterad med olika

slags lövträd och buskar, hägg, blodbok, valnöt, caragana, ek, paradis-
äpplen, silverpoppel, alm, bok och lind. Några stora furor stå ännu kvar. Nedanför åsen utbreddes sig bruksträdgården med sina ärt-, kål- och rot-
fruktsland samt bärbuskar och några få fruktträd, som inte buro någon
frukt. Far brukade säga, att "de stodo med fötterna i kallt vatten, och det
tyckte de ej om". Runt trädgården löpte stora, breda, röda diken. Vinbärs-
buskarna, som bildade häck mot dessa, tycktes dock trivas. Trädgårdsmästar-
nas stora bekymmer var, att trädgårdslanden ständigt sjönko och måste fyllas
på med ny jord. Det var ju ej heller underligt, ty de gamla berättade, att
"västanbykorna", som gingo i bet nere på mossen, i deras barndom gingo ned
sig i gungfly just där nere, där vi hade trädgården. Vid högvattnet 1916,
då marken var ganska upplöst, kunde en stång av dubbel manshöjd utan mot-
stånd stickas ned i marken. Innan trädgården anlades, ville grosshandlare
Per Murén, som då var bolagets ordförande, ha biten till torvtag för bräns-
le, men far ville ej avstå från att få en trädgård för husbehov och att få
ha litet vackert omkring sig - litet herrgårdslikt. På åsen i gruset kunde
det ju ej bli någon växtlighet. Murén fick ge med sig. Torvtäkten lades
längre norrut. Det blev ej mycket resultat av den heller. Torvfrågan var ej
då och är ännu ej tillfullo löst. I Sandviken övergavs torven snart nog som
bränsle, men i stället nedlades mycket omsorg och intresse på ^{torv}torvodling.

För att få fri utsikt ned över "Bergängstjärnen" lät far hugga
en bred gata rakt fram i småskogen. För att man skulle kunna gå där, la-
des en landgång ut med två bräder i bredd från trädgården nästan fram till
tjärnen. Det fanns en ganska rik kärrflora där nere, helt olika den som
fanns på rullstensåsen omkring vårt hus. Därnere funnos nämligen vattenklö- Torvmossen
ver, tätört, älggräs, kabbelök, skvattram, hjortron, tranbär, pyröla, ängs-
ull, starrgräs, dvärgbjörk, småbjörk, sälg och al, orchidéer och åkerbär,
ett Eldorado för barnen, om vi blott vågade oss ut på tuvorna. Nu är hela
mossen ett minne blott; en del är bebyggd med verkstäder. Den norra delen

Brukskontoret.

Utsikt över Storsjön från "brukspatrons".

är helt uppodlad. Präktiga skördar ha där tagits genom tidernas lopp mest bestående av havre. De odlingssakkunniga säga, att det är en mönsterodling. Nu är marken utan större fyllning även mogen för bostadsbygge. Utdikningar och björkar ha gjort sin tjänst. En liten utlöpare från åsen finns vid nuvarande Sanderängsgatan. Det var en torr plats med tallar, dit vi brukade gå med vårt söndagseftermiddagskaffe. Min far och mina farbröder hade en gång i sin ungdom byggt en liten rishyddä där med stolpar av granvirke och tak med bark på. Vi kallade den "barkhyttan på Holmen". Den hade bänkar och bord men just inga väggar och låg på bolagets mark intill gärdesgården, som skilde bruket från bondhemmanet och som man endast kunde komma över på en "stätta"; detta för att ej "västanbykorna" skulle komma in i vår trädgård. Där borta var för oss barn länge "världens ände", ty där bakom var bara skog, skog, skog ända upp till Västanbyn. Skiftet kalhöggs dock till vår sorg i början av år 1880 - det blev så fult. Just den där lilla idyllen på Holmen är nu bebyggd med stora bostadshus, en koloni för 110 familjer, högbebyggelse. Så många av tallarna som möjligt skola dock få stå kvar, säga byggherrarna och planerarna.

Den där gärdesgården var en mycket viktig gräns i samhället. Den sträckte sig från Stormossen i öster till kanalen i väster och utgjorde den absoluta skillnaden mellan bruket och bondägorna, vilka senare dock voro ett ganska smalt skifte; ty längre norrut tog bolagets mark vid igen. Desto viktigare voro emellertid dessa skiften för den fria bebyggelsen. Utanför "grindarna", som det då hette, (ty en grind fanns tvärs över Storgatan) växte det fria samhället upp, det s. k. "Yttre Sandviken". De första, som byggde där, voro två vänner, förman Gustaf Andréasson och bruksskomakaren Broberg. De talade vid en byggmästare, som ritade åt dem och hjälpte dem

Yttre
Sandviken

att bygga två likadana hus, ett på vardera sidan om Storgatan (den gamla byvägen upp till Västanbyn). Dessa hus stå ännu kvar nästan oförändrade med sin frontespis och sina glasverandor, hörntomterna vid Stor- och Köpmangatan, men lära nu snart få skatta åt förgängelsen, ty staden vill, att tomterna skola bli bättre använda. Samtidigt eller något senare byggdes Grundbo, snett emot Brobergs, samt "bönhuset" (Stiftelsens) ovanför Andréassons på backens krön. Detta blev sedan Sandvikens första kyrka, som inköptes av Sandvikens bolag till brukskyrka. Andréassons öppnade diversehandel i sitt hus och Broberg naturligtvis skomakeri. Sedan kommo allt flera handlare såsom Dal-Anna (sedermera fru Jonson) och Dal-Stina (fru Sahlin), vilka båda tidigare idkat handel på torget men nu tyckte, att de kunde förse sig med fasta butiker. Så var det skräddare Hedlund, vars son numera har rakstuga i samma hus, slaktare Eriksson, bryggare Andersson och sadelmakare Nordstedt m. fl. De senare byggde sina fastigheter längre bort efter Hedvägen (vid Persbo).

Men mitt i hjärtat av bebyggelsen vid Storgatan blev det även plats för "de andliga värdena". Bönhuset växte fram lika fort som handelskvarteren. På 1870-90-talen, varom nu talas, var ju den stora friförsamlingsväckelsens tid. Ovanför Andréassons tomt längs Storgatan ha vi ännu Betel, Frälsningsarmén och Metodistkyrkan i en rad. Dessa föregingos av diverse möteslokaler, som snart blevo för små, t. ex. "Skomakarkyrkan" på västra sidan om gatan och metodisternas möteslokal uppe på backen. Frälsningsarmén höll till att börja med sina möten i ett skjul i trakten.

Om vi draga oss längre ned utefter bruksgränsen, ha vi även gammal bebyggelse "utanför". Det var A P Larsson, som byggde gård och hönshus samt lade upp en stenmur mot rågången. Denna gräns gick dock ej i rät linje från Storgatsgrinden; ett par räta vinklar bildades vid Stålgatan, varefter gårdsgården fortsatte rakt mot väster igen mellan Yttre Sandviken och Sandvikens bruk.

Vad sade nu bolagsledningen om detta samhälle, som höll på att växa upp som en kåkstad fritt och obundet av alla byggnadslagor. Andra bruk brukade omgärda sig med skogar och marker, så att ingen skulle tränga sig på och ställa till oreda och släppa in "rabulister" och annat ovälkommet folk och köpenskap. "Vi vill sköta oss själva utan främmande inblandning", sade man. Men så resonerades ej här. "Vårt folk får gärna bygga. Det är bara bra, men vi skola söka hjälpa dem, så att det ej blir en kåkstad, och vi skola släppa till mark på andra sidan bondmarken, om så behövs. Vi skola ställa sakkunnig hjälp till förfogande för stadsplan, om det går, och se till, att gator utstakas osv." Det ansågs vara till bolagets fördel, att ett handels- och hantverkarkvarter ordnades och att missionsföreningar, templare och godtemplarordnar fingo hjälp till bra lokaler. Templarna erhöello mark till och med alldeles gratis vid Storgatan bortom Metodistkyrkan. Det dröjde ej heller länge, innan bolaget styckade av ett ganska stort område väster om Storgatan till bostadstomter för försäljning till allmänheten, den s. k. "Västra villastaden". Det var år 1898. Dessa tomter såldes dock ej i sin helhet med fullägarerätt; detta för att förhindra kåkbebyggelse i samhället samt styckning av de små jordbitarna. Köparen fick lagfart på den del huset stod för att kunna inteckna fastigheten. Resten arrenderade

De första
"egna hemmen"

han på 50 år för en billig penning. Då det inte fanns någon byggnadsnämnd, förbehöll sig bolaget även att få godkänna ritningen på såväl huset som uthuset. Detta bortföll, då kommunen fick sin egen byggnadsnämnd liksom förbehållet med arrendet; den som ville friköpte då sin tomt.

Skiftet, som var skogbevuxet med marig tall, kalhöggs. Gator stakades, och björkar planterades längs vägarna. Men när nummer skulle sättas på tomterna, var det lantmäteri bestämmer, som trasslade till gatukaraktern. Lantmätarekontoret i Gävle satte sig bestämt emot att göra på stadsmanér, låta numren löpa i följd längs gatorna, på höger sida jämna nummer och på vänster ojämna. Nej, numren skulle gå som på landsbygden zigzag över hela skiftet. Det blev således en oerhörd röra, då en gatas nr 52 kunde komma att ligga bredvid t. ex. nr 7. Först nu har en förnuftig numrering på husen kunnat genomföras. Ett par gamla stugor lågo redan på 1860-talet på platsen, "Lustigknopp" på bolagets mark och så "Jensastorpet" på det mycket omstridda Jensas-hemmanet, vars åtkomsthandlingar voro svåra att reda ut. Bredmossstorpet "Långfasters" har därför sin egen historia. Hela området på båda sidor om Ovansjö landsväg kallades Bredmossen.

"Lustigknopp" historia är rätt lustig. När kanalen grävdes, fanns bland arbetarna en kvinna, Dalbritta, som deltog i arbetet. Hon hade dessutom så mycket energi över, att hon byggde sig en egen stuga på kanalbrinken eller rättare sagt på en liten med höga furor bevuxen kulle, Dalbacken, nära där kanalen korsar landsvägen. Hon hade tänkt sig en stuga med två rum (kök och kammare), men det blev blott ett kök. Praktisk som hon var, murade hon antagligen egenhändigt spismuren, så att den även skulle betjäna kammaren på andra sidan förstugan. Muren kom då att skjuta ut utanför ena väggen. Så kom konsul Göransson och besåg stugan och lär ha sagt: "Men Britta, vad har du för en lustig knopp på stugan din?" Kamraterna hennes voro ej sena att ge namnet "Lustigknopp" åt skapelsen, och det lär visst gårdens, som nu är en stor och fin villa, heta än i dag. Åtminstone sitter det namnet kvar i oss gamla sandvikare.

Hela Bredmossen (även kallad Stormuren) var, som förut nämnts, ett enda kärr ända upp till Tuna- och Långsjön samt till Fiskängstjärn (även kallad Nybonstjärn). På stora Bredmossen växte i min barndom endast skvatt-ram, dvärgbjörk, hjortron och ängsull. Inte en enda liten tall eller björk eller al trivdes i blötan. Kanalen blev ju dock så småningom en kraftig "dränerare". Först när man kom upp till Jädraån, kunde man tala om en löv-äng. Man tyckte, att det var en lång och tröstlös trakt att ro genom mossen. På dagen var det soligt och skugglöst, och på kvällen, då man skulle hem efter en trevlig utfärd till Jädraån, var det kallt och dimmigt. Jädraån däremot hade vackra stränder med alar och björkar, och där bakom, när man närmade sig Ovansjö prästskog, fanns det höga granar och furor. Otaliga voro de roddbåtar av alla möjliga typer, som trafikerade på kanalen och ån. Det fanns nämligen ingen körväg mellan Sandviken och Järbo. Bönderna måste fara runt till Kungsgården för att komma ned med jordbruksprodukterna till bruket. Det var ett stort evenemang, när ett par arbetare "gick ihop" om att köpa en liten ångbåt att frakta ned mjölken på från Backa om morgnarna. Denna båt hyrdes sedan med begärlighet av söndagsfirande sandvikare. Fick man tag i båten "John" en vacker kväll att bogsera roddbåtarna, var man

Bredmossområdet
Kanalen
Jädraån

mycket glad. Nöjet kostade kanske en femma för hela kvällen. Sommarnätterna voro ljusa, och de blå trollsländorna underbart vackra bland näckrosor och vattenklöver. Det var liksom mer idylliskt att åka upp efter ån än att ro ut på Storsjön och betydligt mindre riskfyllt med tanke på väder och vind. En bit ovanför "andra dammluckan", dvs. där kanalen lämnar ån, är en liten holme, där det i min barndom fanns ett litet ljusrött, rätt förfallet "lusthus". Det hade konsuln byggt till utfärdsmål, då han ännu bodde på Högbo herrgård på 1850-talet, innan Sandvikens bruk ännu var påtänkt. Jag tror, att han sedan dess hade särskild kärlek till den platsen. Vi fingo rätt ofta bud från vår farfar: "Nu ska vi ro upp efter ån." Han hade två stora roddbåtar (i Bredkanalen). I dem plockade han hela sitt hushåll och oss med samt en potatisgryta, en stor kaffepanna, ett litet för detta ändamål gjort sillhalster, smör och bröd. Det viktigaste av allt var fyra kraftiga roddkarlar, två i varje båt. Så bar det av i 4-5-tiden särskilt på söndagseftermiddagarna. Då vi kommit upp till Holmen, sprungo vi barn och lekte sista paret ut osv., medan mamma, faster Elisabeth och mamsell Berg först kokade kaffe och sedan stekte sillen och kokade potatisen till kvällsmaten. Var det några utländska gäster i våra hem, blev det en verklig upplevelse för dessa att få vara med på detta enkla nöje. Sommarnätterna voro dock oförläpneliga och äro svåra att glömma. Vi kommo hem vid midnatt, då det var rätt skumt vid kanalens nedre utlopp. Efter att från början ha sett ut som ett brett dike med ömsom sten, lera och sandskärningar i branta slänter, var den redan på 1880-talet mer liknande en lövsal. Alarna hade vuxit och blivit stora och överskuggande. Vi barn tyckte, att det var rätt mörkt och kusligt att komma in under lövvalven. Så var det det där "otäcka" att ro under Hyttgatsbron. "Tänk, om ämbaret skulle falla ned eller om någon just skulle släppa ned det i båten på våra huvuden?" På bron, som då var av trä, fanns vid ena sidan en liten plattform med ett hål i golvet, en vinsch och ett ämbar att hissa ned för att hämta upp vatten. Vintertid var det ju bra för husmödrarna att ej behöva gå ned på någon av de många klappbryggorna och hämta sitt hushållsvatten. Men det var desto farligare för barnungarna, ty runt öppningen var det ständigt svallis. Det skulle ju vara ett lock på hålet, men det var alltid öppet där.

Ja, klappbryggorna i kanalen var en sak på både gott och ont. Klappbryggorna
 Brukets flöto på tunnor eller voro försedda med hissverk att reglera efter vattenståndet. De privata, som lågo tätt, tätt på båda sidor från spruthuset nere vid järnvägen och torget till dammluckorna vid Ovansjövägen, voro mer eller mindre primitiva. Vid spruthuset fanns den största klappbryggan, dit man kunde köra med häst, och dit man forslade hela stora bykeskar med heta, bykta kläder från gårdarna och bolagets egen tvättstuga (nedanför Åsgatan). Där var en ständig trafik av husmödrar och tvättgummor året om. Det sades, att Sandviken var känt som en särskilt renlig plats, och detta tillskrevs i hög grad närheten till vatten för alla hushållen. De mattor och verkskläder, som skrubbades rena på alla de små och stora bryggorna varje vecka, voro minsann ej få till antalet - men hu så kallt om vintern! Sommartid tvättades allting i det rinnande vattnet eller på själva bryggan. "Allt" rann också ut i kanalen, regnvatten, kloakvatten (dock ej officiellt) och förresten allt möjligt, som man ville bli av med. Då strömmen tidvis var